

Jelzet: NML XXV. 4. c) B. 460/1959. Vizsgálati dosszié 174-179. p.

Mlinarik István

Tiszta lelkiismerettel szólok, és csak azt mondom el, amit a meggyőződésem diktál, és amit jórészt személyesen is ellenőriztem. Hogy azután helyes-e, amit írok, pontos-e a kép, amit felvázolok, igazolható-e mindenben ténnyel és adattal - ez már a későbbi idők feladata, amikor majd fény derül egy forrongó időszak minden eseményére, amikor az igazság reflektora a legrejtettebb sarkot is bevilágítja, és megnyitja az emberi szemek előtt.

Addig nem tehetünk mást, mint hogy megpróbáljuk tisztázni a magunk szűkebb területén, mit indított el október 23., s hová vezetett.

Nem lesz teljes a kép, hiszen idő se volt minden szükséges adat összegyűjtésére. Nem lehet teljes azért sem, mert a történész tárgyilagosságát egyelőre háttérbe szorítja az érdek. Túlságosan benne vagyunk még a forradalom által elindított folyamatban, és állásfoglalásunkat, cselekvésünket legalább annyira irányítja az érzés, mint az ész. És végül nem lehet teljes a kép azért [sem], mert történelmi távlat híján túlságosan is egy szűk körű csoport tevékenységére kell szorítanom az eseményeket, illetve csak arról számolhatok be, hogyan illeszkedett működésük az országos eseményekbe.

Ezek ellenére remélem, hogy hozzájárulok egy tisztább történelmi tabló kialakításához, amely szertefoszlatja azokat a téves értesüléseket, túlzásokat és rémhíreket, amelyek annak idején a város fölött keringtek, sőt talán még ma is ott vannak, csendben megbújva az emberek lelkében.

A történelem nagy fordulói szélsőségekben játszódnak le. Ami szép és jó a nép lelkében él, azt néhány személyre ruházza, még akkor is, ha azok nem képesek a nagy feladatot teljesíteni, ha emberileg gyöngék is hozzá. Így születnek a legendák, egy-egy személy köré csoportosítva mindazt, amit tulajdonképpen a nép végzett el. Tartozunk a nép történelemformáló erejének azzal, hogy megmondjuk: ő mozgatta az egyes személyeket is. Ezer és ezer kéz végezte azt, amit utólag egy-két embernek tulajdonítanak.

A történelmet tudományos alapossággal kell vizsgálni. Gyakran csak az összefüggések bonyolult rendszere tisztázza, mi is volt az igazság. Egyelőre azonban még túl közel vagyunk az elmúlt hetek eseményeihez, hogy mindenben megbízható képet rajzolhatnánk.

A hitelességhez például hozzátartozna, hogy évekre visszamenjek, és úgy próbáljam kihámozni a márt a múltból. Erre azonban most nincs idő. De talán szükségtelen is. Elég, ha annyit mondok, hogy a nép a magyarországi sztálinizmus ellen kelt fel, és hogy a forradalom mindenestül beletartozik abba a széles folyamba, amely 1953-tól magában a Szovjetunióban és a népi demokráciában megindult. A sztálinizmus eszméi, módszerei megcsúfolták Lenin álmát, a szocializmust. A sztálinizmus nem demokrácia, hanem a diktatúrának egyik fajtája. Megnyilvánulásairól aligha kell beszélnem. Ismeri mindenki. Azt azonban figyelembe kell vennünk, hogy a sztálini vezetés módszerei más-más fokon érvényesültek az ország különböző részein. Ennek különböző okai lehettek.

Salgótarján 1919-es hősi hagyományait sajnálatos módon eltorzította az elmúlt évek történelemtudománya. Nem az értékest emelte ki, hanem azt, amit felhasználhatott a személyi

kultusz táplálásában. Ennek ismerete nélkül aligha értenénk meg, miért is maradt a mi megyénk annyira hátra, miért húzódott nálunk olyan soká a demokratizálás.

Hozzá kell ehhez venni megyénk földrajzi fekvését is. Keletről nyugatra húzódó főútvonalunk nincs, a hatvani és váci utakat pedig lezárták a szovjet katonai egységek. Budapesttől elszigetelve éltük át a súlyos időket. Tagadhatatlan, hogy ennek haszna is volt: fegyveres összetűzés nélkül, mindenfajta nagyobb túlzás, terrorcselekmény nélkül estünk túl a forradalmon és később az ellenforradalmon. Viszont hátránya is van: meglehetősen elkésve ért hozzánk a forradalom hulláma, és el is fáradt, mire ideért. Ráadásul szervezett, tervszerűen épített előkészítés is alig volt. Az emberek persze politizáltak, mint az országban máshol, de ennél több alig történt. Az utcán ismeretlen emberek is összeálltak vitatkozni, az áruházból vitték a rádiókat. Olyanok ültek naphosszat a készülék mellett, akik éveken keresztül nem kapcsolták be, ha hírek következtek. Egyik ismerősöm szuszogva cipelte a 2700 forintos készüléket. Ruhára, disznóra tette félre a pénzt, de nem bírta tovább. Tudni akarta, mi történik az országban. Mindenki beszélt, magyarázott, kézről-kézre adták az Irodalmi Újságot.

Nem állítom, hogy mindenkivel így volt, hogy mindenki siet politizálni (mert holnap esetleg már megint csak úgy lehet, mint régen), de tagadhatatlanul ez volt az általános kép.

Magában Salgótarjánban egy szűkebb értelmiségi csoport vitte a szót (én legalábbis így tudom), amely az Írócsoport köré tömörült. Lapot akartak kiadni, egy olyan lapot, amely igazat ír, amelyik ténnyel, adattal igazolva mondja el, hogyan gazdálkodnak szövetkezeteink, van-e haszna az országnak a munkaversenyből, és hogy miért jutott súlyos helyzetbe az Acélárugyár. A terv szép volt, időszerű volt. De pénz kellett hozzá. Elmentünk hát a népfront akkori titkárához, aki megértette a kezdeményezés jelentőségét, és hajlandó volt azt támogatni. A készülődés híre azonban a megyei pártbizottság funkcionáriusaihoz is eljutott, és [ez] igen kemény szavakat váltott ki: "Nógrádban nem lesz ellenzék! Írjanak a Szabad Nógrádba!" - ilyen megjegyzések hallatszottak. Az akkori Szabad Nógrádból azonban nem kértünk. Maga a szerkesztőség sem találta jónak, hiszen Rajk Lászlóék temetését is csaknem egy héttel később hozta. Helyette a szövetkezeti híradó, termelési beszámoló, állattenyésztési tanácsadó foglalta el a drága papírt. De ki olvasott akkor ilyet? Senki.

Körülbelül egyhetes huzavona után, október 23-án este 6 órakor az Írócsoport újra összeült. A rádió éppen a Petőfi-kör mezőgazdasági vitáját közvetítette. A Főtéren csoportokba verődve hallgatták Vas Zoltán beszédét. A nép között polgári ruhás megfigyelők jártak.

Az Írócsoport úgy határozott, hogy engedéllyel vagy anélkül, kiadja a lapot. Aznap délután már vonultak Budapest utcáin a tüntetők, elszavalták a Nemzeti dalt, és a Petőfi-szobornál felolvasták a tizennégy pontot. Közben a rádió rövid időközönként bejelentette, hogy este nyolckor Gerő Ernő, a központi vezetőség első titkára szól a néphez.

[A beszédet] feszült várakozás előzte meg. És akkor megszólalt Gerő Ernő. Amikor pár perces beszédének vége lett, valaki ezt mondta: "Nem fejezte be." Egy kis csend után hozzátették: "Nem engedték tovább beszélni." Ez volt a valószínűbb.

A többi már ismert. Másnap reggel a rádióból lövések zaja hallatszott. Sehol sem dolgoztak, mindenki vitatkozott. Szidták Gerőt. Akadt azonban olyan is, aki védte, aki ellenforradalmat, csőcseléket emlegetett, és azt mondta, hogy a szovjet hadsereg közbelépése helyes volt. Október 25-én délután városszerte kitűzték a nemzeti lobogót.

A diákokat erősen figyelték. Ma már nevetségesen hat, hogy mennyire féltek akkor a fegyvertelen gyerekektől. Még az is megütötte egyesek szemét, hogy nemzetiszín szalagot viseltek a sapkájukon. A diákszállót fegyveresek tartották szemmel.

A városban akkor már másolták azokat a röpcédulákat, követeléseket, amelyeket Pestről hoztak a vasutasok. Hozzánk is eljutott néhány, és lemásolva adtuk tovább az ismerősöknek. Aznap este a Belügyminisztérium dolgozói több lakásba bekopogtattak.

A kihallgatás külön szobákban történt, meg kell mondanom, hogy igen udvariasan. Azt akarták megtudni tőlünk, hogy miért szerveztük a diákságot, és miért fogalmztuk meg a követeléseket. Titkos nyomdát is kerestek. Legalább igazuk lett volna!

Másnap, október 26-án délután bevetődünk a megyei tanácsra, ahol éppen ülésezett a forradalmi tanács. Akadálytalanul jutottunk a nagyterembe. Senki se kérdezte, mit akarunk, miért jöttünk. Leültünk a többiek közé. Hajdú József nyitotta meg az ülést, amely bágyadt hangulatban, mintegy háromnegyed óráig tartott. A régi vezetők előtt még mindig nem mertek nyíltan beszélni az emberek, ők maguk pedig már féltek a néptől. Igyekeztek is szabadulni. Néhány bátortalan kísérlet után Hajdú József lezárta az ülést.

Az előcsarnokban azonban küldöttek vártak és ismeretlenül is átadták üzemük követelését, azzal a kéréssel, hogy továbbítsuk a kormányhoz. Nem volt mit tenni, írógép mellé ültünk és összegeztük a követeléseket, mert tizenöt-húsz lapot csak nem küldhettünk Budapestre. Túlságosan áttekinthetetlen lett volna. Kézbe vettük a lapokat és egyeztettünk. Amelyik pont mindegyikben ott volt, azt leírtuk. Így mentünk végig, míg csak huszonkét pontban össze nem foglaltuk az egészet.

A megye lakossága nem ismeri ezeket a pontokat, ezért néhányat felsorolok közülük: Teljes amnesztiát! Kossuth-címert! Kérjük a volt szerzett jogok visszaadását! Követeljük az ÁVH azonnali feloszlását! Követeljük Rákosi, Farkas és Gerő felelősségre vonását nyilvános tárgyaláson, távollétük esetében is! Követeljük március 15-ének és október 23-ának nemzeti ünnepé váló nyilvánítását! stb.

A követelések mellé nyilatkozatot is készítettünk. Íme néhány mondat belőle: "A harcnak csak akkor lehet véget vetni, ha a szovjet és kormánycsapatok a forradalmi csapatokkal tűzszünetet kötnek." Egy másik bekezdés: "A forradalmi tanács nem ért egyet a kormánynak azzal az álláspontjával, amely szerint a szovjet csapatoknak állomáshelyeikre történő visszavonását fegyverletételhez köti."

Lehetséges, hogy Hajdú Józsefék nem értettek egyet ezzel a megfogalmazással, hiszen a rádió egész héten a fegyverletételt és [a] statáriumot harsogta, de mi telefonon ezt továbbítottuk a kormánynak.

Szerettük volna [a követeléseinket] a helyi lapban is megjelentetni. Levittük a nyomdába, ki is szedték, már [a] próbanyomás is megtörtént (néhány példányt sikerült megmenteni), amikor egyes funkcionáriusok leállították [a munkálatokat].

Vasárnap az újság egyik oldala üres maradt? Október 28-án, hat nappal a forradalom megindulása után, Salgótarjánban nem merték kinyomtatni a munkásság követelését.